

ELS "MAQUIS" AL BAGES

Jordi Planes

Introducció

Al primer moment de pensar aquest paper, m'havia inclinat -i així ho vaig anunciar- per tirar la galleda al pou de la meva memòria personal i veure què en sortiria. Efectivament, nascut poc després de la guerra civil de 1936-1939 (quina guerra no és civil, al capdavant?), els "maquis" formaren part natural de la meva infantesa i, per viure a Balsareny, de la meva experiència immediata, tant com innocent. Ben rumiat, però, m'ha semblat millor deixar la narració dels meus records per a un altre tipus d'exercici, potser més literari i, sense deixar-la de racó, fer-la servir per a puntuar una història -per fer- que els records infantils no abastarien. Vull dir, ben senzillament, que a partir de la memòria en brut, intentaré de plantejar els termes d'una història en net que cal embastar de pressa.

Els "maquis"

Detestables per a uns, temibles per a altres, simpàtics per uns tercers ¿qui eren els "maquis"? Simplificant molt, direm que eren fills naturals de la derrota republicana del 1939 i de l'experiència de la resistència a França contra el nazi-feixisme des de 1939 fins a 1945. El nom mateix de "maquis" ve de França, on "prendre le maquis" equival al castellà "tirarse al monte". O sigui, es tractava, en tot cas, de resistents, d'irreductibles, de gent que no va acceptar mai que el feixisme en versió espanyola se la campés com finalment se la va campar i se la campà. Exiliats a l'estat veí, els nostres "maquis" no tingueren les mateixes característiques dels resistents d'altres contrades de l'estat espanyol -nombrosos i esforçats- per una raó molt simple: els d'aquí tenien una frontera i, doncs, la possibilitat d'uns "santuaris" fora de l'estat, mentre que els andalusos, aragonesos o asturians quedaven tallats de tot altre suport que no fos el que podia proporcionar-los la població on exercien les difícils activitats de resistència armada. Eren "guerrilleros" en el més estricte sentit de la paraula.

Els "maquis" catalans, decebuts per les potències aliades vencedores de la guerra europea -hom havia cregut

que, amb la derrota de Hitler, Franco tenia les hores comptades-, van decidir de fer la "guerra" pel seu compte. Hi hagueren temptatives d'envergadura, com la de les guerrilles comunistes que prengueren la Vall d'Aran i contra les quals l'exèrcit comandat pel general Moscardó hagué de fer ús de l'artilleria i tot; hi hagué les guerrilles catalanes nacionalistes -pràcticament desconegudes-, mig rurals, mig urbanes, que també acabaren com el rosari de l'aurora, després de cops d'audàcia remarcables; hi hagué, finalment -crec-, els "maquis" que tanta feina van donar a la guàrdia civil i als soldats del contingent des de 1946 fins a la mort del darrer, en Vila Capdevila, dit Caracremada, a Castellnou de Bages, ara deu fer vint anys. És d'aquests darrers, pel fet que la nostra comarca va ser un dels seus centres d'activitat, que m'ocuparé un xic més.

El Massana i els altres

Cal reconèixer, abans que res, que els nostres "maquis" eren tots confederals, o sigui de la C.N.T., i que quasi cap d'ells havia tingut llocs de responsabilitat durant el període revolucionari de 1936-1937. D'entre ells, uns es van decantar per la guerrilla urbana, de la qual foren precursors:

els germans Sabater i Facerías, dels quals Téllez ha fet les biografies militants i, a desgrat de tot, apreciades. D'altres, els paradigmes dels quals són Massana i Vila "Caracremada", s'inclinaren per la lluita en medi rural -el veritable "maquis"- probablement perquè en procedien i en coneixien millor tots els condicionaments. De Marcel·lí Massana, el sallentí Josep Reguant n'ha fet una biografia apassionada, molt poc exigent, plena d'errors de detall fàcilment identificables i de conclusions molt personals, discutibles i d'escàs valor històric. Una biografia simpàtica i reiterativa. Però que, al meu entendre, no dóna compte suficient del que va representar el fenomen "Massana" al Bages i al Berguedà. Aquí em sembla particularment evident que el recurs a la memòria personal, per fidel que sigui, no serveix per gran cosa si no es pot estendre a una mostra estadísticament acceptable. Per exemple, si ara mateix explico el tiroteig en què em vaig veure embolicat tot anant a comprar castanyes a cal Boter (Balsareny) un diumenge de tardor d'un any que no puc precisar, el meu testimoni té un valor, si volem simpàtic, però històricament molt limitat. Exemples com aquest, els podria personalment multiplicar sense trair la memòria. Però tampoc no serviria per res.

Grup de combatents anti-franquistes a l'exili, Joan Bonet, Ramon Casals, Marcel·lí Massana, Josep Estes i "El Rós".

El fenomen "Massana" -és una proposta- caldria enfocar-lo de manera més seriosa. I, amb ell, el dels "maquis" al Bages.

Efectivament, la colla resistent de Marcel·lí Massana i les altres que actuaven més o menys com ell, van tenir unes característiques que, molt a l'engròs, podríem definir així:

- Com a finalitat, crear un clima d'inseguretat civil per a contrarestar el mite de la pau franquista i propiciar, així, nuclis de resistència enfront d'un règim que es preparava a regnar llargament. Resistència, però, a partir d'una plataforma -la confederal o anarquista- que havia sortit molt desprestigiada -a nivell popular- després de l'experiència de la revolució de 1936-37.

- Com a mitjans, el sabotatge d'allò que els ciutadans consideren com a testimonis del poder establert: energia elèctrica, seguretat a les carreteres, etc.

- Com a terreny -ja ho he dit- les zones rurals que anaven des del Pirineu fins als confins del Bages, no més enllà de Mura. Per la raó que eren els terrenys que coneixien millor i els que els oferien superior possibilitat de subsistència i/o de retirada.

- Com a suport logístic, les romanalles d'una organització, la C.N.T., molt castigada a partir de 1939, i les cases de pagès, preses entre l'espasa i la paret de la guàrdia civil i dels "maquis", fossin quines fossin les simpaties particulars i/o concretes.

Així les coses, era molt difícil que el maquis assolís els mínims que s'havia proposat, suposant que s'hagués proposat alguna fita més enllà del que ja he dit.

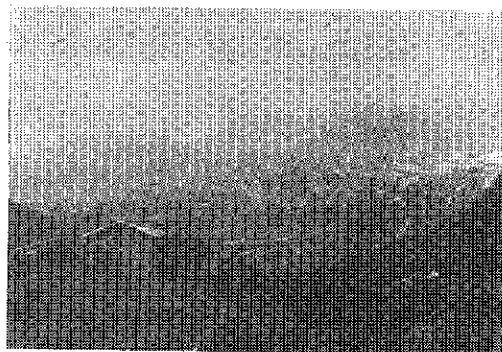
Deixant per una altra ocasió la narració dels fets -sens dubte importants i duradors en la memòria de la gent-, voldria finalment subratllar unes quantes coses, a doll i tal com ragen:

- Els "maquis" i, particularment, el Massana van aconseguir de

crear un clima d'inseguretat i de por -de terror- entre la majoria de la població civil i, per descomptat, entre les forces d'ordre públic rural, que els temien i els evitaven tant com podien.

— Els "maquis" no van gaudir mai d'un suport popular estès i suficient. Per això van desaparèixer. Temuts i/o admirats, no van ser mai -diguei el que diguei Reguant- ajudats per la població civil com a guerrillers representant els anhels d'aquesta mateixa població. Van arribar en els pitjors moments de la lluita comuna per a la mínima subsistència (època del racionament) i sense un aparell de propaganda que permetés al comú de la gent entendre exactament què volien.

Tanmateix -i no sé ja si em desvio del propòsit inicial-, donat que els "maquis" van cobrir un període important de la vida del Bages ja és hora que la seva història s'enfoqui amb criteris homologables, més enllà dels panegírics o de les pures memòries d'ex-combatent. Per això proposa una operació en la qual poden participar molts col.laboradors -lectors o redactors- de "Dovella". S'imposa una vasta arplega de dades, que normalment seran de caire anecdòtic, però que

La base guerrillera de Santa Eugenia. Al fons els Canals de Sant Miquel, caserna general del maquis.

permetran probablement de fixar el caire pel qual eren vistos: fetes, llegendes, accions, etc. Una altra font d'informació, inassequible, seria els "partes" de la guàrdia civil, que també caldria saber llegir críticament. Ja seria prou, però, que aquells que van tenir experiència directa o indirecta del fenomen -repeteix que important- donessin llur testimoni, a partir del qual podríem dibuixar millor un dels episodis de resistència al franquisme més deformats per la tradició oral i escrita: el dels "maquis" del Bages i del Berguedà.